

Parlament České republiky

Senát

5. funkční období

2005

N á v r h

**senátorů Jiřího Lišky, Josefa Pavlaty, Aleny Palečkové, Václava Jehličky,
Martina Mejstříka, Pavla Sušického, Tomáše Julínka, Jiřího Šnebergera,
Františka Příhody, Jana Nádvorníka, Vlastimila Sehnala, Aleny Venhodové,
Karla Tejnory, Milana Bureše, Zdeňka Janalíka, Vítězslava Vavrouška, Františka
Kopeckého, Jiřího Nedomy a Miloslava Pelce**

senátního návrhu zákona,

o Ústavu paměti národa a změně některých dalších zákonů

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Zákon o Ústavu paměti národa a o změně některých dalších zákonů

PREAMBULE

Ten, kdo nezná svou minulost, je odsouzen ji opakovat.

Parlament České republiky, vědom si povinnosti vyrovnat se s komunistickým režimem, vyjadřuje vůli zkoumat a připomínat existenci zločinných a zavržených organizací založených na ideologii Komunistické strany Československa, které v letech 1948 – 1990 ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému.¹

Zpřístupňování a veřejná prezentace konkrétních projevů programového ničení tradičních hodnot evropské civilizace, vědomého porušování lidských práv a svobod, morálního a hospodářského úpadku provázeného justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, nahrazení fungujícího tržního hospodářství direktivním řízením, destrukcí tradičních principů vlastnického práva, zneužívání výchovy, vzdělávání, vědy a kultury k politickým a ideologickým účelům, bezohledného ničení přírody, má napomoci k rychlejšímu politickému, společenskému a historickému překonání pozůstatků totalitarismu a preventivní ochraně společnosti i státních struktur před přežívajícími projevy komunistické ideologie.

Ideologie pohrdající lidským životem a v současné době používající v boji proti svobodomyšlné společnosti zákeřného terorismu, jsou částečně spojeny s ideologií komunismu. I proto je nutné považovat prohlubování znalosti praktik represivních složek totalitního režimu za významný příspěvek k současnému postupu proti mezinárodnímu terorismu.

Zároveň má být umožněno odhalování příslušných komunistických funkcionářů, organizátorů a podněcovatelů v politické a ideologické oblasti, kteří jsou v předmětném období spoluodpovědní za spáchání zločinů a dalších skutečností.²

Parlament České republiky při vědomí

- zachování paměti o ohromném množství obětí, ztrát a škod, které utrpěl český národ a další národy na území České republiky v době nesvobody před rokem 1990,

- vlastenecké tradice společenského odporu proti okupaci a projevům totalitarismu, které byly projevem občanů v boji za svobodu a demokracii, při obraně lidských práv a lidské důstojnosti,

- povinnosti stíhat zločiny proti míru, lidskosti a válečné zločiny,

- povinnost státu učinit zadost všem, kteří byli poškozeni státem, jenž porušoval lidská práva, mezinárodní právo i vlastní zákony,

- povinnost státu v maximální míře zpřístupnit utajovanou činnost bezpečnostních složek státu orgánů v době nesvobody a určit zodpovědnost za porobení vlasti, vraždy, zotročení, loupení a ponižování, morální a hospodářský úpadek doprovázený justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, destrukci tradičních principů vlastnického práva, zneužívání výchovy, vzdělávání, vědy a kultury z politických a ideologických důvodů jako výraz našeho přesvědčení, že žádné protiprávní konání státu proti občanům nemůže být chráněné tajemstvím ani nesmí být zapomenuto, se usnesl na tomto zákoně:

¹ odst. 2 § 2 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu

² odst. 2 § 1 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu

ČÁST PRVNÍ

Všeobecná ustanovení

§ 1

Předmět zákona

Tento zákon upravuje:

- a) zřízení Ústavu paměti národa,
- b) evidování, shromažďování, správu, zveřejňování a zpřístupňování dokumentů bezpečnostních složek státu, vztahujících se k období ztráty svobody a vzniklých anebo shromážděných od 25. února 1948 do 15. února 1990 (dále jen „rozhodné období“),
- c) spolupráci s orgány činnými v trestním řízení,
- d) ochranu osobních údajů poškozených osob,
- e) osvětovou, vzdělávací a publikační činnost.

§ 2

Výklad pojmů

Pro účely tohoto zákona se rozumí:

- a) bezpečnostní složkou státu v předmětném období složky Sboru národní bezpečnosti, Sboru nápravné výchovy, Pohraniční stráže, ministerstva vnitra anebo jím řízených útvarů, generálního štábu Československé lidové armády, ministerstva národní obrany a ministerstva spravedlnosti, které svou činností podporovaly ideologii Komunistické strany Československa, zejména vykonávající politickou, kádrovou (personální), agenturně operativní, vyšetřovací a represivní činnost,
- b) dokumenty bezpečnostních složek státu agenturní, operativní, vyšetřovací a kádrové (personální) svazky, archiválie a spisy v archivních fondech, spisovnách a evidencích ministerstva vnitra, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Vojenského zpravodajství a ministerstva spravedlnosti,
- c) dobou nesvobody období let 1948 až 1990, kdy občané státu neměli možnost v té době obvyklou v demokratických zemích, rozhodovat svobodně o svém státě a o sobě, kdy byla omezena anebo zrušena činnost demokratických institucí a trvale a soustavně porušována lidská práva.

§ 3

Pronásledované osoby

(1) Pronásledovanou je pro potřeby tohoto zákona osoba, o které bezpečnostní složky státu shromažďovaly informace, a to převážně tajným způsobem, anebo osoba, který byla orgány státu z politických důvodů jakýmkoliv způsobem omezena ve svých právech.

(2) V případě smrti pronásledovaného jeho oprávnění vyplývající z tohoto zákona může osoba oprávněná uplatnit právo na ochranu osobnosti zemřelého.³ Toto právo se nepoužije tehdy, pokud existuje důkaz, že by to bylo v rozporu s vůlí poškozeného.

(3) Pronásledovanou není osoba, která byla příslušníkem, pracovníkem anebo spolupracovníkem bezpečnostních složek státu anebo jiné zločinné a zavrženíhodné organizace založené na ideologii Komunistické strany Československa.

³ Odst. 2 § 4 zákona č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, a některé další zákony.

§ 4

Předmět zpřístupnění a zveřejnění

Předmět zpřístupnění a zveřejnění dokumentů bezpečnostních složek stanoví zvláštní právní předpis.⁴

ČÁST DRUHÁ

Ústav paměti národa

§ 5

Základní ustanovení

(1) Zřizuje se Ústav paměti národa (dále jen „ústav“) jako organizační složka státu.⁵ Zakladatelem ústavu je Česká republika.

(2) Ústav je právnická osoba.

(3) Sídlem ústavu je Praha.

§ 6

Úkoly ústavu

(1) Úkoly svěřené ústavu státem jsou zejména:

a) provádět nestranné hodnocení doby nesvobody, analyzovat příčiny a způsob ztráty svobody, účast domácích i zahraničních osob na podpoře komunistického režimu,

b) evidovat, chránit, trvale uchovávat, využívat a archivně zpracovávat dokumenty a archiválie⁶, vztahujících se zejména k řízení a činnosti bezpečnostních složek státu,

c) zpřístupňovat oprávněným žadatelům a pronásledovaným osobám dokumenty bezpečnostních složek státu anebo jejich části dokumentující systematické a trvalé porušování lidských práv, základních zásad demokratického právního státu a mezinárodních smluv, používání mocenských nástrojů k perzekuci občanů, beztrestné páčání zločinů a poskytování neoprávněných výhod těm, kteří se na nich podíleli, spojení s cizí mocí a udržování uvedeného stavu⁷,

d) provozovat informační systémy zabezpečující systematické shromažďování, zpracování, uchovávání a zpřístupňování informací vzniklých vlastní činností,

e) vést registr žadatelů,

f) poskytovat veřejnosti výsledky své činnosti, zejména zveřejňovat a zpřístupňovat informace a jiné doklady o době nesvobody, o činech a osudech jednotlivců, vydávat a šířit publikace, pořádat výstavy, semináře, odborné konference a diskuse,

g) shromažďovat a zveřejňovat dokumenty o zločinech, kterých se dopustil stát v době nesvobody proti civilnímu obyvatelstvu⁸,

⁴ § 2 zákona č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti a další zákony

⁵ Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění zákona č. 492/2000 Sb., a zákona č. 229/2001 Sb.

⁶ §§ 1, 2 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

⁷ § 1 odst. 1b – f zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu

⁸ Například statut římského trestního tribunálu z roku 2000.

h) spolupracovat s obdobnými institucemi v České republice i mimo ni, zejména s akademickými pracovišti⁹, archivy¹⁰, muzei¹¹, knihovnami¹², památníky odboje, památníky koncentračních a pracovních táborů, poskytovat jim informace a badatelské možnosti,

i) umožnit šetření v evidencích v souvislosti s prováděním bezpečnostních prověrek fyzických osob¹³,

ch) provádět v součinnosti s ministerstvem vnitra šetření v evidencích¹⁴

j) poskytovat v souvislosti s plněním svých úkolů nezbytnou pomoc a informace orgánům zpravodajským službám¹⁵ a Policii České republiky¹⁶,

k) propagovat myšlenky svobody a obrany demokracie.¹⁷

§ 7

Oprávnění ústavu

(1) Státní orgány a orgány samosprávy, které vlastní nebo uchovávají doklady a jiné typy dokumentů o době nesvobody, jsou povinny poskytnout ústavu součinnost při pořízení kopií jejich obrazové, zvukové či jiné dokumentace.

(2) Pro účely tohoto zákona je ústav oprávněn provozovat informační systém.

§ 8

Organizace ústavu

(1) Podrobnosti o vzniku a činnosti organizačních složek, jejich postavení a vztahy mezi nimi upravuje statut ústavu.

(2) Ústav pro plnění úkolů podle tohoto zákona může vytvářet pracoviště bez právní subjektivity.

§ 9

Orgány ústavu

(1) Orgány ústavu jsou:

a) předseda,

b) správní rada,

b) výbor.

(2) Členové orgánů ústavu musí splňovat podmínku bezúhonnosti.

(3) Funkce členů orgánu ústavu je funkcí veřejnou a neslučitelnou s jakoukoliv funkcí ve veřejné správě.

(4) Členům orgánu ústavu je po dobu výkonu jejich funkce pozastaveno členství v politické straně nebo hnutí (nesmějí být členem politické strany anebo hnutí).

⁹ Zákon č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky.

¹⁰ Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

¹¹ Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, ve znění zákona č. 425/1990 Sb.

¹² Zákon č. 53/1959 Sb., o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon), ve znění č. 425/1990 Sb.

¹³ Zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴ Zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ § 11 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky,

¹⁶ Zákon ČNR č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Ústava nebo ZLPS

§ 10 Bezúhonnost

(1) Za bezúhonného se pro účely tohoto zákona považuje ten, kdo v době nesvobody nebyl členem anebo kandidátem Komunistické strany Československa, Komunistické strany Slovenska, vyšším funkcionářem Národní fronty, příslušníkem anebo zaměstnancem bezpečnostních složek státu, evidovaným spolupracovníkem bezpečnostních složek státu, příslušníkem Lidových milicí, absolventem vysokých škol a školení v Svazu sovětských socialistických republik.

(2) Členové orgánu ústavu podepisují čestné prohlášení o tom, že nebyli a nejsou příslušníky, pracovníky anebo spolupracovníky jakékoliv zpravodajské služby. Tímto nejsou dotčena ustanovení zvláštního předpisu.¹⁸

§ 11 Správní rada

(1) Správní rada má předsedu a osm členů. Předsedu a další dva členy volí Senát, tři členy Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky a tři jmenuje prezident České republiky. Správní rada ze svého středu volí místopředsedu správní rady a volí předsedu výboru.

(2) Funkční období člena správní rady je čtyřleté. Po první volbě členů správní rady se losem určí jména poloviny z osmi volených a jmenovaných členů, kterým funkční období skončí po dvou letech. Po zániku členství člena správní rady volí nového člena rady ten orgán, který volil předcházejícího, a to na celé funkční období. Funkční období předsedy je šestileté.

(3) Člena správní rady může odvolat ten orgán, který ho ustanovil, a to tehdy, pokud byl právoplatně odsouzený za trestný čin, z důvodů uvedených v § 9 odst. 3 a 4 anebo pokud po dobu šesti měsíců nevykonává svoji funkci.

(4) Členství ve Správní radě je veřejnou funkcí. V souvislosti s jejím výkonem přísluší členům Rady přiměřená odměna. Cestovní náklady členům Rady se poskytují podle obecných právních předpisů.

(4) Do působnosti správní rady patří zejména

- a) jmenovat předsedu výboru a členy výboru, řídit výbor a kontrolovat jeho činnost,
- b) schvalovat odměny členů výboru a ostatních pracovníků ústavu,
- c) vypracovat návrh rozpočtu ústavu a předkládat ho na projednání vládě,
- d) schvalovat statut ústavu a jeho změny,
- e) schvalovat jednací pořádek správní rady a výboru,
- f) projednávat roční účetní uzávěrku ústavu a návrh rozpočtu a předkládat je vládě České republiky,
- g) projednat nejpozději do 30. dubna výroční zprávu o činnosti ústavu za předchozí rok,
- h) zřídit vědeckou radu.

(5) Ústav předkládá výroční zprávu Senátu Parlamentu České republiky.

(6) Správní rada je schopná se usnášet, pokud se zasedání zúčastní nadpoloviční většina členů správní rady. Pro rozhodnutí je zapotřebí souhlas nadpoloviční většiny všech členů. V případě shody hlasů rozhoduje předseda.

(7) Jménem správní rady podepisuje dokumenty předseda a v jeho nepřítomnosti místopředseda.

¹⁸ Zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů.

§ 12 Výbor

(1) Činnost ústavu při plnění úkolů podle tohoto zákona a podle pokynů správní rady zajišťuje výbor.

(2) Výbor je schopný se usnášet, pokud se zasedání zúčastní nadpoloviční většina členů výboru. Pro rozhodnutí je zapotřebí souhlas nadpoloviční většiny všech členů. V případě shody hlasů rozhoduje předseda výboru.

(3) Výbor se skládá ze sedmi členů z řad zaměstnanců ústavu.

(4) Předsedu výboru a členy výboru jmenuje správní rada na dobu čtyř let. Předsedu výboru a člena výboru odvolává správní rada.

(5) Členové výboru ze svého středu volí nejvýše dva místopředsedy.

§ 13 Zánik funkce

Funkce předsedy správní rady končí dnem

a) ukončení funkčního období. V případě nezvolení nového předsedy vykonávající předseda svoji funkci až do dne zvolení nového předsedy,

b) nabytí právní moci rozsudku soudu, kterým byl předseda odsouzen pro trestný čin,

c) doručení předsedovi Senátu Parlamentu České republiky písemného prohlášení předsedy, že se této funkce vzdává.

§ 14 Mlčenlivost

(1) Předseda správní rady, členové orgánu ústavu a zaměstnanci ústavu jsou povinni zachovávat mlčenlivost, pokud zákon nestanoví jinak.

(2) Předsedu správní rady a členy orgánu ústavu zprošťuje mlčenlivosti předseda Senátu Parlamentu České republiky.

(3) Zaměstnance ústavu zprošťuje mlčenlivost v rozsahu činnosti ústavu předseda správní rady.

§ 15 Archiv ústavu

Pro účel tohoto zákona ústav zřizuje specializovaný archiv akreditovaný podle zvláštního předpisu.¹⁹

§ 16 Majetek ústavu

(1) Stát převede na ústav do šesti měsíců od účinnosti tohoto zákona z vlastnictví České republiky nemovitosti umožňující plnit úkoly podle tohoto zákona²⁰.

(2) Stát dále může převést anebo trvale bezúplatně zapůjčit ústavu některé obrazové a písemné dokumenty a další materiály související s dobou nesvobody 1948 – 1989 a s úkoly ústavu.

¹⁹ § 51 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

²⁰ Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění zákona č. 492/2000 Sb., a zákona č. 229/2001 Sb.

§ 17
Hospodaření a financování ústavu

- (1) Ústav hospodaří
a) s vlastním majetkem,
b) s majetkem státu.

(2) Vlastní majetek představují peníze, cenné papíry, jiné hmotné a nehmotné hodnoty, stejně jako jiná majetková práva a penězi ocenitelné hodnoty, které svojí povahou mohou sloužit k plnění úkolů ústavu.

(3) Na nakládání s majetkem státu, který spravuje ústav, se vztahuje zvláštní předpis.²¹

(4) Na plnění úkolů podle tohoto zákona se ústavu poskytují dotace a účelové dotace ze státního rozpočtu České republiky. S těmito dotacemi hospodaří ústav dle zvláštního předpisu.²²

(5) Pro účely daně z příjmu a darovací daně je každý dar ústav považovaný za dar České republiky.

§ 18
Zveřejnění evidenčních podkladů

Ústav umožní oprávněným žadatelům dálkový přístup, například prostřednictvím sítě Internet, k evidenčním a registračním pomůckám bezpečnostních složek státu a údajům o funkčním postupu příslušníků bezpečnostních složek státu.

§ 19
Povinnosti státních orgánů,
právnických a fyzických osob a sankce

(1) Státní orgány a orgány veřejné správy, které disponují archiváliemi a dokumenty vztahujícími se k činnosti bezpečnostních složek státu podle tohoto zákona, jsou povinné bezplatně poskytnout ústavu součinnost při vyhotovení jejich obrazové, zvukové anebo jiné dokumentace.

(2) Fyzická osoba, která disponuje archiváliemi a dokumenty vztahujícími se k činnosti bezpečnostních složek státu podle tohoto zákona, je povinna umožnit ústavu zhotovení jejich obrazové, zvukové anebo jiné dokumentace.

§ 20
Společná ustanovení

Vláda České republiky může na základě žádosti předsedy správní rady požádat vlády bývalých členských států Varšavské smlouvy a dalších států o vydání kopií archiválií a dokumentů vztahujících se k úkolům ústavu. Vláda převede tyto dokumenty do vlastnictví ústavu.

²¹ Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění zákona č. 492/2000 Sb., a zákona č. 229/2001 Sb.

²² Zákon č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech, ve znění pozdějších předpisů.

§ 21

Ustanovení přechodná a závěrečná

(1) Ministerstvo vnitra, ministerstvo obrany, ministerstvo spravedlnosti a Bezpečnostní informační služba předají ústavu evidenční a registrační pomůcky, archivní fondy agenturních, operativních, vyšetřovacích a kádrových svazků, archivní sbírky i jednotlivé archiválie a dokumenty vzniklé činností bezpečnostních složek státu, které mají ve vlastnictví anebo ve správě, do šesti měsíců od nabytí účinnosti tohoto zákona.

(2) Úřad pro zahraniční styky a informace a Vojenské zpravodajství předají ústavu evidenční a registrační pomůcky, archivní fondy agenturních, operativních, vyšetřovacích a kádrových svazků, archivní sbírky i jednotlivé archiválie a dokumenty vzniklé činností bezpečnostních složek státu, které mají ve vlastnictví anebo ve správě, do dvanácti měsíců od nabytí účinnosti tohoto zákona.

(3) Archivní fondy, archivní sbírky, dokumenty, evidenční a registrační pomůcky bezpečnostních složek státu dle odst. 1 a 2 jsou ústavu předávány jako archiválie a dokumenty, u nichž pominul význam chráněného zájmu.²³ Výjimkou mohou dokumenty hodné zvláštního zřetele²⁴, s jejichž výběrem na návrh ministra vnitra, ministra národní obrany a ministra spravedlnosti vyslovil souhlas orgán Poslanecké sněmovny pro sledování procesu zpřístupňování. Po uplynutí pěti let se i tyto archiválie a dokumenty předají ústavu.

(4) Pro účely tohoto zákona se neuplatňuje odst. 2 § 19 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, a odst. 4 § 53 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a o změně některých zákonů.

(5) Povinnosti ministerstva vnitra, ministerstva obrany, ministerstva spravedlnosti, Úřadu pro zahraniční styky a informace a Vojenského zpravodajství vyplývající ze zákona č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti a další zákony, přecházejí dnem předání na ústav.

(6) Platové poměry předsedy správní rady, místopředsedy správní rady a zaměstnanců ústavu se řídí právními předpisy o platových poměrech zaměstnanců orgánů státní správy.

Čl. II

Zákon č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti a některé další zákony, se mění a doplňuje takto:

Úvodní věta odst. 1 § 4 se nahrazuje větou: „Ministerstvo je povinno na žádost fyzické osoby starší osmnácti let, který není ve výkonu trestu ani vazby,“ a bod 1 odst. 1b § 4 se nahrazuje větou: „1. kopii zachovaného osobního svazku této osoby evidované jako spolupracovník bezpečnostní složky, a“.

Čl. III

Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění zákon a č. 492/2000 Sb., a zákona č. 229/2001 Sb., se mění a doplňuje takto: 2. v § 3 odst. 1 se za slova Grantová agentura České republiky doplní slova: „Ústav paměti národa“. Ostatní text se nemění.

²³ Zákon 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti

²⁴ Odst. 2 § 2 zákona č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti a některé další zákony.

Čl. IV

§ 22
Účinnost

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Důvodová zpráva

Obecná část

Zákon vyjadřuje vůli zkoumat a připomínat existenci zločinných a zavržených organizací založených na ideologii Komunistické strany Československa, které v letech 1948-1990 ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému. Účelem návrhu zákona je co nejširší odhalení praxe komunistického režimu při potlačování lidských i politických práv a svobod, vykonávané prostřednictvím represivních orgánů totalitního státu. K tomu zákon vytváří právní rámec k vytvoření organizace, která bude vykonávat shromažďování a správu dokumentů, jejich zpřístupňování, zveřejňování, badatelskou, publikační, vzdělávací a osvětovou činnost pro období 1948-1990, označované jako období nesvobody – Ústav paměti národa.

Cílem návrhu zákona je vytvoření předpokladů pro zřízení Ústavu paměti národa a přijetí takových podmínek, které by jako v okolních postkomunistických zemích (Německo, Polsko a Slovensko) umožnily kvalitativně nový přístup k dokumentům mocenského centra totalitního režimu z let 1948 až 1989, zejména pak jeho represivních složek.

Zákonem by Ústavu měly být svěřeny kompetence správního úřadu pro oblast zpracovávání informací o komunistické totalitní moci a jejich užívání pro ochranu demokratického právního státu (či. I Ústavy) a základu demokratického politického systému (čl. 5 Ústavy). Půjde o transformaci stávajících legislativních nástrojů a centralizaci dosavadních roztržštěných výkonných orgánů státu do orgánu jednoho. Na Ústav tedy přechází zejména následující úlohy:

- zpřístupňování a zveřejňování dokumentů o porušování lidských a občanských práv a demokratických principů totalitním státem podle zákona o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti a archivního zákona,
- poskytování údajů státním orgánům příslušným k vydávání lustračních osvědčení a k šetření ve věci bezpečnostní prověrky osob podle zákona o ochraně utajovaných skutečností,
- poskytování údajů orgánům činným v trestním řízení podle trestního řádu a zpravodajským službám k plnění úkolů podle zákona o zpravodajských službách v otázkách národní bezpečnosti.

Spolu s těmito úkoly budou na Ústav převedeny i adekvátní prostředky již v současnosti na tyto činnosti vynakládané.

Současně bude Ústav plnit další úkoly:

- provádění podrobného hodnocení komunistické totalitní moci, analyzování příčin a způsobů ztráty svobody, metod udržování komunistické totalitní moci, účasti domácích i zahraničních osob na podpoře této moci, stejně jako na odporu proti ní,
- získávání a odborné zpracovávání informací vztahujících se k době komunistické totalitní moci,
- poskytování výsledků své činnosti veřejnosti vzdělávací formou (zejména vydavatelskou, muzejní a přednáškovou činností),
- provozování informačních systémů a správa archivu k plnění svých úkolů,
- poskytování odborných posudků, stanovisek a doporučení v oboru své činnosti,
- spolupráce se státními i nestátními vědeckými a kulturními institucemi v ČR (archivy, vysoké školy, ČAV, muzea, památníky, občanská sdružení apod.)
- uskutečňování mezinárodní spolupráce s institucemi s obdobnou působností.

Postavení ústavu by tedy mělo být ekvivalentní postavení na exekutivě nezávislého správního úřadu. Ústav je koncipován jako organizační složka státu (§3 zákona o majetku státu), účetní jednotka (§9 zákona o majetku státu) se samostatnou kapitolou státního rozpočtu (§10

rozpočtových pravidel). Inspirací v tomto ohledu je pro nás model polského Ústavu národní paměti.

Určující autorita (správní rada, statutární orgán) je instalována zejména kombinací nominační a jmenovací pravomoci komor parlamentu a prezidenta republiky.

Kontrolu činnosti ústavu vykonává projednáváním jeho výročních zpráv o činnosti Senát. Ústav tedy nebude přímo podřízen výkonné moci. Návrh rozpočtu bude předkládán Poslanecké sněmovně prostřednictvím vlády. Legislativní iniciativu týkající se právní úpravy Ústavu a jeho působnosti by Ústav předkládal Sněmovně rovněž prostřednictvím vlády.

V zájmu příznivějšího režimu plnění úkolů badatelského charakteru může Ústav zřídit vědeckou radu, do které lze přizvat odborné celebrity apod.

Podrobnosti o vzniku a činnosti vnitřních organizačních složek, jejich postavení a vztahy mezi nimi bude upravovat statut Ústavu.

Zákon stanovuje podmínky pro ustanovení, počátek a zánik funkce autority, stejně jako bezúhonnost trestní (úmyslné trestné činy) a bezúhonnost minulostní podle lustračních zákonů jako základní stupeň pro zaměstnance.

Bezúhonnost pro představitele a vybrané zaměstnance Ústavu zahrnuje základní stupeň a stupeň zvýšený, kdy se za bezúhonného považuje ten, kdo nebyl ve vymezeném období (§2 zákona 198/1993 Sb.) členem KSČ, příslušníkem či zaměstnancem bezpečnostních orgánů, vyšším funkcionářem organizací NF a příslušníkem LM. Určena je i neslučitelnost výkonu dalších funkcí ve státní či veřejné správě a politických stranách. Pro výkon určitých činností je stanovena zvláštní mlčenlivost zaměstnanců.

Činnost autorit v orgánech Ústavu je klasifikována jako výkon veřejné funkce (uvolnění pro výkon veřejné funkce) podle zákoníku práce.

Zákon stanovuje Ústavu nástroje (oprávnění) k plnění nových úkolů působnosti, zejména umožňuje vyžadovat po státních orgánech a orgánech samosprávy, které vlastní nebo uchovávají doklady a jiné typy dokumentů o době komunistické totalitní moci, povinnost bezplatně poskytnout součinnost při pořízení kopií obrazové, zvukové či jiné dokumentace. Soukromým osobám, které by umožnily ústavu pořízení dokumentace v jejich držení, lze uhradit nutné náklady, které jim tím vznikly.

Badatelskou práci v archivech není možné Ústavu odepřít ani vázat na zvláštní souhlas.

Navrhaná právní úprava je v souladu s ústavním pořádkem ČR. Evropské právo tuto problematiku nijak neupravuje. Úprava vyvolá nárok na státní rozpočet, který odpovídá výši schváleného ročního příspěvku ÚPN. Výši tohoto příspěvku lze odhadnout v řádu několika desítek milionů Kč ročně, nicméně vzhledem k převzetí úkolů řady stávajících pracovišť nelze skutečnou zátěž státního rozpočtu předem odhadnout. Pro srovnání, rozpočet slovenského Ústavu paměti národa na rok 2006 činí cca 40 mil. Sk, přičemž náklady na provoz odboru archivní a spisové služby ministerstva vnitra ČR a náklady na provoz archivu Úřadu pro zahraniční styky a informace (což nejsou jediná pracoviště, jejichž činnost by měla být začleněna pod ÚPN) činí podle odhadu představitelů MF částku srovnatelnou, kdy se spodní hranice odhadu přibližuje výši 30 mil. Kč ročně.

Zvláštní část

Preambule

Preambule má deklaratorní povahu a nemá vynutitelnou právní závaznost. Její význam spočívá ve vyjádření mravního a politického postoje, s nímž je zákon přijímán.

K § 1

Zde se vymezuje předmět zákona – zřízení instituce na uchovávání dokumentů vzniklých v době nesvobody a její činnost.

K § 2

Výklad pojmů zahrnuje výčet bezpečnostních složek státu, jejichž dokumenty se bude nově zřizovaná instituce zabývat. Dále zahrnuje celý rozsah dokumentace vedené těmito bezpečnostními orgány státu a definuje období nesvobody (v souladu se zákonem č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu), jímž se bude ústav zabývat.

K § 3

Zde jsou definovány pronásledované osoby, případně osoby oprávněné, a naopak osoby, jichž se zákon netýká.

K § 4

Zde je uveden odkaz na zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti a další zákony, kde je již deset let definován předmět zpřístupnění a zveřejnění dokumentů bezpečnostních složek.

K § 5

Zde se uvádí, kdo je zřizovatelem a jaký je název a právní forma nově zřizované instituce. Slovo „ústav“ je zvoleno jako nejvhodnější název pro instituci, která má nejen vykonávat správu, ale také bádát, vzdělávat, spolupracovat s bezpečnostními orgány státu, shromažďovat a zpřístupňovat oprávněným osobám dokumenty vzniklé činnostmi bezpečnostních složek státu. Dále s ohledem na názvy již fungujících obdobných institucí např. v Polsku a na Slovensku se uvažované alternativy jako „památník“, „muzeum“ či „institut“ zdály méně vhodné. Pro právní jistotu se výslovně charakterizuje právní povaha Ústavu i jeho sídlo.

K § 6

Ustanovení o úkolech ÚPN naplňuje požadavek všeobecné právní normy, aby úkoly organizační složky státu byly explicitně definovány. Úkoly ÚPN jsou popsány tak, aby směřovaly činnost ÚPN k dynamické a otevřené instituci, využívající moderní informační možnosti a komunikaci, a k otevřenému vztahu k odborné i laické veřejnosti, nikoli k postavení ÚPN jako uzavřené instituce, která pouze shromažďuje a uchovává exponáty. Činnost ÚPN má vytvářet základ pro skutečnou reflexi chování jednotlivců a celé společnosti v době nesvobody. Tím by měla jeho činnost přispět k odolnosti společnosti proti opakování prvků ideologického státu. Výslovně se stanovuje povinnost plnění úkolů vzdělávacích, spolupráce s archívy, muzei, knihovnami a podobnými institucemi. Další významnou oblastí činnosti je převzetí dokumentů o činnosti bezpečnostních složek státu v době nesvobody od státních orgánů, zabezpečení přístupu k nim a vedení informačního systému. Předpokládá se i spolupráce s bezpečnostními orgány v souvislosti s bezpečnostními prověrkami či v otázkách národní bezpečnosti.

K § 7

Ustanovuje povinnost státních orgánů poskytovat ÚPN informace tak, aby byly dokumenty či kopie dokumentů vzniklých činnostmi bezpečnostních složek v době nesvobody soustředěny na jednom místě z důvodu zefektivnění činnosti pracovníků ÚPN, badatelů i oprávněných žadatelů.

K § 8

ÚPN je oprávněn vytvořit statut ústavu, který upraví organizaci ústavu a povinnosti a vztahy jeho jednotlivých složek.

K § 9

Předseda je vzhledem k jeho přímé volbě Senátem PČR statutárním orgánem, stejně jako správní rada jakožto nástroj na uplatňování vlivu státu a výbor jakožto výkonný orgán. Všechny tyto orgány musí být složeny z lidí bezúhonných a **nezávislých**, aby byla naplněna představa ÚPN jakožto nepolitické a nezávislé instituce.

K § 10

Bezúhonnost se pro účely tohoto zákona předpokládá v širším pojetí než v obecných normách. Vzhledem k specifickým úkolům ÚPN je významné, aby u zodpovědných osob nemohl existovat ani stín podezření, že se na fungování komunistického režimu významně podílely anebo že jsou ovlivňovány některými bezpečnostními orgány či organizacemi.

K § 11

Správní rada (SR) je nástrojem, kterým si zřizovatel – tedy stát – udržuje trvalý vliv na činnost ÚPN. To je nutné zejména z důvodu, že ÚPN nakládá se státním majetkem a jeho činnost je hrazena ze státního rozpočtu. Zároveň je zvolena složitá konstrukce volby SR za účelem uchování jisté formy nezávislosti ÚPN na exekutivě a státních orgánech obecně tak, aby byla zachována kontinuita činnosti ÚPN jakožto nestraničského a nepolitického orgánu i v případě výkyvů politické situace. Současně způsob volby SR dává naději na zastoupení odborníků, osob s různou politickou orientací i přímo postižených komunistickým režimem.

K § 12

Výbor je chápán jako výkonný orgán SR, který zajišťuje chod ÚPN a plnění úkolů podle tohoto zákona.

K § 13

Tento paragraf se snaží předejít zneschopnění ÚPN v případě, že se z jakýchkoli politických či jiných důvodů nepodaří včas zvolit nový předseda SR.

K § 14

Zde je upravena povinnost mlčenlivosti pro zaměstnance a vedení ÚPN.

K § 15

Paragraf explicitně uvádí povinnost ÚPN zřídit archiv podle zvláštního právního předpisu pro správu všech převedených či nově získaných dokumentů podle tohoto zákona.

K § 16

Vláda v dané lhůtě rozhodne, zda jsou ve vlastnictví státu nemovitosti vhodné pro činnost ÚPN. V opačném případě by mělo jít o provizorní umístění a hledání či výstavbu nového objektu.

Toto ustanovení dále umožňuje vládě převést nebo zapůjčit ÚPN dokumenty a materiály, související s úkoly ÚPN.

K § 17

Ústavu, jehož zakladatelem je stát, se přiznává stejná daňová výhoda jakou má zakladatel.

K § 18

Zde se upravuje moderní informační přístup oprávněných žadatelů k evidenčním pomůckám, na jejichž základě se vyhledávají svazky a spisy.

K § 19

Stanovují se zde povinnosti a sankce pro státní orgány a, které mají ve vlastnictví, držení či správě dokumenty podle tohoto zákona, je ve stanovené lhůtě odevzdat ÚPN.

Pro fyzické osoby je stanovena povinnost umožnit zhotovení kopií těchto dokumentů.

K § 20

Toto ustanovení umožňuje předsedovi SR požádat vládu ČR o součinnost za účelem prohloubení mezinárodní spolupráce, vzhledem k mezinárodnímu charakteru komunistického hnutí.

K § 21

Tento paragraf upravuje podmínky předávání fondů o bezpečnostních složkách státu ze strany resortů ministerstva vnitra, ministerstva obrany, ministerstva spravedlnosti, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Bezpečnostní informační služby a Vojenského zpravodajství.

K § 22

Účinnost se předpokládá datem vyhlášení zákona, lhůty potřebné k realizaci zahájení činnosti ÚPN jsou uvedeny v tomto zákoně.

Úplné znění návrhem zákona dotčených ustanovení zákona č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti a některé další zákony s vyznačením navrhovaných změn

Zpřístupnění dokumentů v působnosti Ministerstva vnitra

§ 4

(1) ~~Ministerstvo je povinno na žádost fyzické osoby starší 18 let občana České republiky, který není ve výkonu trestu ani vazby,~~ Ministerstvo je povinno na žádost fyzické osoby starší osmnácti let, který není ve výkonu trestu ani vazby,

a) sdělit, zda je o ní v zachovaných informačních systémech svazků vzniklých činností Státní bezpečnosti evidován osobní svazek anebo svazek s osobními údaji a zda je tento svazek zachován a dále zda je zachován záznam zachycující výsledky nasazení prostředků zpravodajské techniky nebo sledování Státní bezpečnosti proti ní a zda je o tom zachován informační výstup ze svazků nebo akcí,

b) zpřístupnit jí kopii zachovaného svazku uvedeného v písmenu a), a pokud je v něm obsaženo jméno nebo nepravé (krycí) jméno osoby evidované jako spolupracovník nebo příslušník bezpečnostní složky, zpřístupnit i

1. ~~kopii zachovaného osobního svazku této osoby evidované jako spolupracovník bezpečnostní složky, nejde-li o cizince,~~ a kopii zachovaného osobního svazku této osoby evidované jako spolupracovník bezpečnostní složky, a

2. kopii zachovaného personálního (kádrového) spisu tohoto příslušníka bezpečnostní složky,

c) zpřístupnit jí zachovaný záznam zachycující výsledky nasazení zpravodajské techniky a sledování Státní bezpečnosti proti ní, jakož i zachovaný informační výstup ze svazků, v nichž je uvedena, včetně kopie zachovaného personálního (kádrového) spisu příslušníka bezpečnostní složky uvedeného v tomto informačním výstupu.

(2) Po smrti osoby uvedené v odstavci 1 má ministerstvo povinnosti uvedené v odstavci 1 také na základě žádosti podané osobou oprávněnou uplatnit právo na ochranu osobnosti zemřelého. 2)

(3) Je-li veden soudní spor v souvislosti s rehabilitačním řízením podle § 5 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb., ve znění nálezu Ústavního soudu České republiky č. 164/1994 Sb., bude osobám oprávněným ve smyslu § 3 téhož zákona 3) umožněn přístup do svazků založených a vedených Státní bezpečností o osobách, které již nežijí a kterým byla způsobena majetková nebo jiná křivda ve smyslu § 1 téhož zákona, za účelem získání případného důkazního materiálu týkajícího se skutečností uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) a § 2 odst. 2 písm. a) a b) téhož zákona. 3)

Úplné znění návrhem zákona dotčených ustanovení zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění zákonů č. 492/2000 Sb., a zákona č. 229/2001 Sb., s vyznačením navrhovaných změn

§ 3

(1) Organizačními složkami státu (dále jen "organizační složka") jsou ministerstva a jiné správní úřady 5) státu, Ústavní soud, soudy, státní zastupitelství, Nejvyšší kontrolní úřad, Kancelář prezidenta republiky, Úřad vlády České republiky, Kancelář Veřejného ochránce práv, Akademie věd České republiky, Grantová agentura České republiky, **Ústav paměti národa** a jiná zařízení, o kterých to stanoví zvláštní právní předpis anebo tento zákon (§ 51); obdobné postavení jako organizační složka státu má Kancelář Poslanecké sněmovny a Kancelář Senátu.

(2) Organizační složka není právnickou osobou. Tím není dotčena její působnost nebo výkon předmětu činnosti podle zvláštních právních předpisů a její jednání v těchto případech je jednáním státu.

(3) Organizační složka je účetní jednotkou, pokud tak stanoví zvláštní právní předpis anebo tento zákon (§ 4 a 51).

(4) Pravidla financování organizačních složek upravují zvláštní právní předpisy.